

CONTRIBUȚIA LUI GHEORGHE BARIȚ LA ÎNTEMEIEREA ȘI DEZVOLTAREA "ASOCIAȚIUNII TRANSILVANÉ PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN" - REFLECTATĂ ÎN PAGINILE PRESEI BRAȘOVENE

de Măriuca Radu

Așa cum istoria nu poate fi concepută fără aportul unor oameni de seamă care și-au pus amprenta asupra unui eveniment sau altul, nici "Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român" (Astra), cea mai importantă tribună culturală a românilor ardeleni nu poate fi despărțită de copleșitoarea personalitate a lui Gheorghe Bariț, considerat încă de contemporani drept "spiritus rector" al acesteia.

Nu ne-am propus să abordăm acest subiect într-o manieră festivă sau sub forma enumerării meritelor marelui nostru înaintaș, ci să încercăm să stabilim obiectiv contribuția pe care acesta a avut-o și pe tărâm cultural, știut fiind că raporturile sale cu Asociațiunea au avut și unele umbre, tocmai din cauza caracterului său intransigent; de altfel, Bariț, în luările sale de poziție nu odată critică Asociațiunea, dar din dorința de a-i face un bine, de a-i corecta greșelile, lucru dovedit de articolele publicate de-a lungul anilor în presa brașoveană.

Din dubla sa calitate de jurnalist și de mentor al Astrei, reies o serie de aspecte (nu am spune necunoscute, ci insuficient abordate de istoriografie) pe care le putem considera drept contribuții la cunoașterea și mai ales la interpretarea mișcării culturale a românilor transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, parte a luptei pentru unitate națională.

După înăbușirea prin forță a revoluției pașoptiste, Bariț va fi prezent alături de colegii de generație: Simion Bărnuțiu, Ioan Maiorescu, Avram Iancu, Andrei Șaguna, Iacob Mureșianu în acțiunea de căutare a unei formule culturale atât de necesară românilor, din păcate imposibilă datorită

instaurării în Transilvania a regimului absolutist. Instalarea noului regim liberal, în condițiile deja cunoscute, va însemna și pentru români posibilitatea trecerii la acțiune deschisă atât pe plan politic cât și cultural.

Astfel a devenit posibilă înființarea în anul 1861 a "Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român", al cărei destin este legat mai bine de trei decenii de pana și fapta lui Gheorghe Bariț¹.

De pe poziția sa de redactor al foilor brașovene, Bariț va milita în tot cursul anului 1860 pentru strângerea energiilor culturale într-o singură mișcare, fiind totodată și unul dintre autorii proiectelor de statute ale viitoarei societăți culturale (cealți erau Ioan Pușcariu și Timotei Cipariu)². În vederă adoptării variantei optime au loc mai multe dezbateri cu o consultare largă, după care statutele sunt înaintate autorităților spre aprobare, care sunt de acord, cu condiția limitării societății la "sfera științifică și reținerea de la amestecarea în treburile religioase și politice". Bariț s-a zbatut mult pentru acceptarea acestor "opreliști", care deși la vremea respectivă au fost criticate, în condițiile de mai târziu se vor dovedi salvatoare pentru Astra.

În cea de a doua ședință a memorabilei adunări de înființare a Asociațiunii transilvane (octombrie 1861) când se va alege conducerea superioară, Gheorghe Bariț va deveni secretar, funcție care îi va permite să cunoască în amănunt mecanismele intime ale societății.

Bariț nu va ocupa de la început funcții importante pentru că autoritățile se temeau atât de radicalismul său politic, cât și de cel jurnalistic; însuși Bariț constată această stare de lucruri câțiva ani mai târziu: "Acea temere era atât de mare, încât nici retragerea totală a redactorului (Gheorghe Bariț n.n.) din luptele politice în curs de opt ani nu i-au putut liniști"³.

Abia în 1888, ca o recunoaștere, ce-i drept târzie a meritelor sale, Bariț va fi ales președinte în cadrul adunării generale de la Abrud, în aclamațiile sălii. Modest, prima dată refuză, invocând vârsta, dar până la urmă acceptă, el fiind deja un personaj intrat în legendă. Corespondentul "Gazetei Transilvaniei", relatând evenimentul, menționa că Bariț avea o minte sclipitoare și nu își arăta vârsta. Generozitatea crezului său este demonstrată cu prisosință în cuvântul de deschidere rostit cu această ocazie; făcând un istoric al Astrei, el arăta că: "... este datoria bătrânilor să țină legături cu cei tineri și să facă și ei de acum ca cei bătrâni, că și Șaguna, dimpreună cu ei alții ne zicea la 1860 când ne-am adunat pentru întâiași

dată ⁴. Această funcție, care va însemna un progres în viața Astrei, o muncă sistematică pe tărâmul culturii și în special în cel al istoriei va fi deținută până la moartea sa, survenită în mai 1893.

Preocupat de soarta viitoare a societății culturale, Bariț publică între anii 1860 și 1861 mai multe articole în "Gazeta Transilvaniei" (semnate B. sau G.B.) arătând că românii deși au fost lipsiți de drepturi timp de mai multe secole, ei și-au durat o cultură care datează încă din secolul al XVI-lea și că generația sa este datoră, în ciuda sărăciei, să lase urmașilor așezăminte culturale precum și aceasta le-a moștenit: "Precum noi, contemporanii ne interesăm ca să aflăm din istorie împrejurările în care străbunii noștri au reușit a ne funda și asigura instituțiile noastre, multe, puține, câte ne rămăseseră de la dâșii, întocmai fiii și nepoții noștri vor vrea să afle cercustările și luptele câte am avut să înfruntăm și noi până când am scos câte ceva la cale"⁵. Bariț era sigur că adunarea de constituire "va face prin rezultatele sale o epocă în istoria culturii și literaturii noastre naționale"⁶.

În aceeași măsură este preocupat în a-i asigura Asociațiunii un program practic de funcționare, în înseși statutele Astrei, sub titlul: Propușerile (prounerile n.n.) d-lui G. Barițiu destinate spre a se elabora și după împrejurări a se premia⁷. Direcțiile de acțiune sunt impresionante, cuprinzând o sferă largă de preocupări: alături de problemele specifice ale promovării limbii și literaturii, apare necesitatea dezvoltării învățământului, elaborarea de manuale adecvate, studierea trecutului, depistarea și publicarea de documente istorice, alcătuirea de biblioteci, achiziționarea din străinătate a cărții românești vechi sau a cărții străine amintindu-i pe români, studii comparative, probleme de agricultură, etnografie, arhitectură populară, medicină. Interesant ne apare faptul că Bariț avea în vedere o muncă științifică riguroasă și sistematică, pedalând și pe realizarea unor studii comparative. În linii mari acest program cultural a rămas valabil, putem spune până în zilele noastre: întocmai unui om al Renașterii, el și-a devansat contemporanii, acuzând pe toate căile îngustimea spiritului și meschinăria provincială. Aceste idei reies și dintr-un răspuns dat mai multor cititori care doreau să știe mai exact ce era Astra: "... aceasta (Asociațiunea n.n.) deși se numește transilvană pentru că a fost înființată în această provincie, este destinată a înainta literatura și cultura românilor de peste tot. Apoi se poate oare ca literatura și cultura românilor să devină vreodată monopol numai al unei părți sau fracțiuni de români?! Nu domnilor, nu! ci această asociațiune e datoră a primi, a îmbrățișa și a împărtăși din fructele activității sale pe toți românii, dânsa să știe a înălța mai presus de

orice preferință egoistică a unui provincialism rău înțeles de care să ne apere cerul în toți seculii"⁸.

Răspunsul conceput în 6 puncte se încheie poate cu cel mai important, de fapt cel care a salvat nu o dată Asociațiunea de la desființare; este vorba de eliminarea politicii. Dacă problema nu se punea stringent într-o perioadă când de bine de rău românii beneficiau de drepturi, ea devine acută după dualism și mai ales după Memorand, când presa maghiară pornește adevărate războaie împotriva Asociațiunii acuzând-o neconținut că face politică, cerând imperativ desființarea ei. Trebuie menționat faptul că la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor Astra rămăsese singurul bastion al românismului.

Acest program este detaliat și perfecționat ulterior de către Bariț atât în "Gazeta Transilvaniei", cât și în "Orientul Latin". Pe bună dreptate Bariț a fost nu numai un teoretician al Asociațiunii transilvane, dar și al culturii românești din Transilvania în general. El a militat din răzputeri (mai ales după înființarea Academiei Române, al cărui membru plin a fost) pentru: emanciparea economică și culturală a românilor din Transilvania prin folosirea unor mijloace specifice.

De aceste preocupări se leagă și cea de a doua adunare generală a Astrei de la Brașov (1862) considerată drept punct de referință și întrecută poate, numai de serbările de la Blaj (1911).

Această manifestare i-a dat lui Bariț prilejul să scrie câteva articole scânteietoare cu privire la rolul și locul pe care românii trebuiau să-l joace în societate, precum și asupra raporturilor cu celelalte naționalități. Deși politician, ideile ziaristului și omului de cultură sunt lipsite de orice urmă de șovinism sau naționalism, arătând că relațiile dintre naționalități se vor îmbunătăți prin îmbrățișarea unui nivel superior de cultură.

Organizarea cu această ocazie a primei expoziții naționale cu caracter economic, admirată și de oaspeții veniți din România, îl determină pe Bariț să tragă câteva concluzii de cea mai mare importanță: "Toată lumea strigă în gura mare că românii nu au nici meserii, nici nu se ocupă cu artele frumoase de loc, ba nici la agricultură nu se pricep mult mai bine decât popoarele nomade.

Deci dați oameni buni să ne arătăm nouă înșine și lumii celeilalte așa precum suntem: deștepți sau întunecați, moderni sau primitivi ca în zilele lui Adam și Evei, nimic să nu ascundem, ci toți din toată Transilvania, Banat și Bucovina să ne trimitem la un loc ce producem de pe suprafața pe care

ne aflăm ca proprietari, tot ce este făcut cu mâinile noastre și ieși din creerii noastre, apoi să iasă oriunde va ieși, să nu ne mai pese de nimic"⁹.

Aceste manifestări sporadice vor fi permanentizate în momentul când Bariț va ajunge președinte al Astrei, remarcându-se cu deosebire expoziția organizată cu prilejul adunării generale a Asociațiunii de la Hațeg (1891), care a cuprins peste 2.000 de obiecte. Tot în cadrul acestei adunări, ce se va desfășura în însăși vatra de formare a poporului român, Bariț sublinia rolul pe care trebuia să-l joace istoria și slujitorii ei. Eliminând subiectivismul și interesele politice, Bariț îi îndemna pe cercetători, pe arheologi să nu se oprească doar la descrierea vestigiilor antice, ci să întocmească studii comparative incluzând obiceiurile și datinile prezentului ale căror rădăcini se pierd în negura veacurilor, să se ocupe atent și obiectiv de etnogeneza poporului român, să combată argumentat "ghiciturile lui Roesler sau Hunvalfy"¹⁰.

Preocupările istorice ale lui Bariț datau de multă vreme, fiind evidențiate și de conținutul revistei "Transilvania", organul oficial al Astrei, apărută în anul 1868 la Brașov din inițiativa și sub redacția sa. În paginile sale vor fi publicate cu precădere studii de istorie și literatură națională, culegeri de documente referitoare la trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat al românilor, aspecte privind viața economică și socială, probleme de etnografie, folclor și lingvistică. Bariț contribuie astfel la schițarea cadrului unei istorii reale și obiective a Transilvaniei. Meritul incontestabil al său constă și în menținerea acestei publicații considerată nu odată nerentabilă și chiar inutilă. În fața acestor atacuri Bariț ia o atitudine fermă, argumentând că românii au nevoie de tot atâtea informații ca și conaționali lor care beneficiau de mult mai multe publicații¹¹.

În ciuda dificultăților și piedicilor de tot felul, timpul i-a dat dreptate marelui cărturar: fără "Transilvania" istoriografia română ar fi fost lipsită de o sursă de documentare de prim ordin. Faptul este sesizat chiar de Bariț într-unul din articolele sale: "Nici unui popor însă care voiește într-adins a-și asigura viitorul învățând din trecut, nu-i este iertat sub pedeapsa de moarte prin sinucidere, a neîngrijii pentru regulata portare a unor anale, din care apoi mai târziu să se scrie istoria"¹².

Dezvoltarea unei societăți culturale și a culturii în general este legată de existența unor fonduri bănești. În acest context este meritul românilor de a fi reușit să-și susțină exclusiv prin mijloace proprii cultura națională. Încă din primii ani de existență ai Astrei, când aceasta era mai puțin cunoscută marelui public, Bariț, cu arma sa imbatabilă, condeiul, militează

pentru sporirea averii acestei societăți, acuzând nu numai sărăcia poporului, ci și indiferentismul acelor care, odată ajunși într-o funcție mai importantă, căutau să-și facă platformă politică, neglijând chestiunile culturale.

În paginile "Gazetei Transilvaniei" apar în această perioadă numeroase apeluri semnate de Gheorghe Bariț și Iacob Mureșianu, prin care românii din toate straturile sociale erau îndemnați să contribuie cu bani la propășirea Astrei. Strângerea rapidă de fonduri ajunge aproape o obsesie pentru ziaristul brașovean, ajungându-se chiar la situații tragicomice. Astfel, într-unul din numere (stilul lui Bariț este ușor de recunoscut fiind inimitabil), murind un foarte bogat negustor brașovean, necăsătorit, care și-a lăsat întreaga sa avere bisericii, redacția se întreba: "Dar pentru fondul Asociațiunii de ce nu i-a șoptit duhovnicul și de ce nu șoptesc toți martorii de la agonizarea bărbaților cu averi, că am pași mai repede la cultură".

Am fi nedrepti dacă l-am considera pe Bariț doar un propovăduitor al strângerii de fonduri. El însuși a donat o importantă sumă de bani, constituindu-se fundația care îi va purta numele, destinată sprijinirii tinerimii studioase. La fel au procedat și alți oameni de cultură români, ca de pildă Iacob Mureșianu, care a donat 1000 franci aur, destinați înființării unei Academii de drepturi și a unei Școli superioare de agricultură¹⁴.

Prin inegalabila sa operă publicistică dar și prin activitatea sa practică Gheorghe Bariț se afirmă și pe tărâmul dezvoltării Asociațiunii transilvane drept una dintre cele mai reprezentative personalități ale timpului său.

Note:

1. Articolul de față a fost întocmit și prezentat la sesiunea consacrată comemorării a 100 de ani de la dispariția lui Gheorghe Bariț (Sibiu, 1993) și face parte dintr-o lucrare de proporții mai mari, menită să înfățișeze raporturile existente între "Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român" și "Gazeta Transilvaniei".

2. Vezi pentru detalii: V. Cuticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918, București, 1968, p.67.

3. "Gazeta Transilvaniei", nr.62, 12/24 august 1876, p.3.

4. "Gazeta Transilvaniei", nr.165, 28 iulie / 9 august 1888, p.1; corespondență semnată sub pseudonimul "Horiță".

5. "Gazeta Transilvaniei", nr.26, 20 martie / 1 aprilie 1861, p.3.

6. "Gazeta Transilvaniei", nr.21, 15/27 martie 1861, p.2.

7. Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1862, p.94.

8. "Gazeta Transilvaniei", nr.92, 22 noiembrie / 4 decembrie 1861, p.2.

9. "Gazeta Transilvaniei", nr.5, 17/29 ianuarie 1862, p.2; organizarea sub scutul Astei a celei dintâi expoziții economice românești din Transilvania reprezintă încă un prilej pentru a demonstra multiplele calități ale lui Gheorghe Bariț, printre care și acelea de economist. Departele de a fi doar un adept al demersului teoretic, Bariț a demonstrat că românii sunt capabili să se afirme într-un domeniu de la care fuseseră excluși nu din vina lor.

10. "Gazeta Transilvaniei", nr.175, 8/20 august 1891, p.1.

11. "Gazeta Transilvaniei", nr.62, 12/24 august 1876, p.2.

12. "Gazeta Transilvaniei", nr.37, 12/24 mai 1865, p.1.

13. "Gazeta Transilvaniei", nr.100, 18/30 decembrie 1865, p.3.

14. Arhiva Mureșenilor, dos.59, doc. 5365; 5367; 6301.

